

Боби БАДАРЕВСКИ

УДК: 305–055.2:165.6

ДАЛИ ФЕМИНИСТИЧКАТА ЕПИСТЕМОЛОГИЈА Е СОЦИЈАЛНА ЕПИСТЕМОЛОГИЈА?

Кратка содржина

Трудот ги претставува тензиите помеѓу политичките интенции на феминизмот и потребата од конституирање на една феминистичка епистемологија преку која би се легитимирала заснованоста на феминистичкото знаење. Можното решение на ова прашање е во концептот на локалните епистемологии на Хелен Лонцино.

Клучни зборови: ФЕМИНИЗАМ, ФЕМИНИСТИЧКА ЕПИСТЕМОЛОГИЈА, ЛОКАЛНИ ЕПИСТЕМОЛОГИИ, СИТУИРАНOST

Целта на овој текст е да ги идентификува критичните места на феминистичкиот епистемолошки дискурс во напорите на конституирање на една легитимна феминистичка епистемолошка позиција, и да понуди решение за позиционирањето на феминистичката епистемологија во однос на општата епистемологија. Феминистичката епистемологија понекогаш се интерпретира како истражување и/или легитимирање на „женското знаење“ или „женскиот начин на познание“. Иако ваквата формулација се отфрла како погрешно разбирање на целите и смислата на феминистичката епистемологија, сепак, таа не е безначајна. Главниот методолошки проблем при формулирање на прашањето за феминистичката епистемологија, треба да се лоцира во концептуализацијата на „искуството на жените“ како ресурс за научни проблеми, хипотези и докази. Според анализите на постмодернистичкиот феминизам, статусот на субјектот на познанието („искуството и знаењето на жените“) во стандардните формулации на феминистичката епистемологија има имплицитни есенцијални карактеристики. Со цел да ја релативизира ваквата позиција, Сандра Хардинг, една од главните протагонистки на „женското искуство“ како легитимирачка инстанца во феминистичката епистемологија, потенцира дека кога зборува за „искуството на жените“, тоа го прави во множина затоа што категоријата жена „ја има само во различни класи, раси и култури“ (Хардинг 2003). Иако, постмодернистите би се согласиле со нејзината анализа на категоријата „жена“, и би го прифатиле одговорот дека феминистичката епистемологија не е за „женското знаење“ или за „женскиот начин на познание“, сметам, дека нивните приговори за есенцијализмот не се однесуваат само на именската форма на значењето на тие синтагми, туку и на нивната семантичката улога што ја имаат во феминистичкиот епистемолошки дискурс, затоа што тие семантички улоги ја одредуваат нивната онтологија која има неприфатливи последици за феминизмот како теоретско и социјално стојалиште.

Парадоксалноста на феминистичката епистемологија е во тоа што и покрај антиесенцијалистичката слика за искуството и знаењето, сепак, нејзиното крајно исходиште е во „искуството и знаењето на жените“ како метафизичка категорија на феминистичкиот дискурс. Од друга страна, доколку „искуството и знаењето на жените“ го конструираме контекстуално, тогаш се чини дека е невозможно да се идентификуваат епистемолошки стандарди кои би биле важечки во различни епистемички контексти, со што се доведува под прашање легитимноста на феминистичките епистемолошки анализи. Се разбира, тоа е возможно само доколку се конструира концепт на „искуството и знаењето на жените“ чија содржина ќе го „преживее“ преминувањето низ контекстуалните епистемички граници.

Појавата на феминистичката епистемологија

Како и другите феминистички пристапи во одредени постоечки стандардни академски дисциплини така и феминистичката епистемологија како етаблирано поле со препознатлив вокабулар, теми, прашања и таксономии се пројавува во подолг временски период. Нејзините почетоци можеме да ги датираме во феминистичките критики на науката во седумдесеттите години на минатиот век. Значајно е да се забележи дека во тогашните анализи на научната пракса, епистемолошките теми не се експлицитно поставени, но и покрај тоа, тие анализираат некои интересни епистемолошки последици. Исто така, во почетокот на осумдесеттите години, текстовите во кои се расправа за некои класични епистемолошки теми, било тоа да се од филозофската или научната епистемологија, сè уште ја немаат оформено дискурзивната матрица на она што подоцна ќе биде препознаено како прашања на феминистичката епистемологија.

Во феминистичката литература често се случува методолошките прашања и проблеми да бидат разгледувани како епистемолошки, но и обратно, епистемолошките како методолошки. Се чини дека грешката на која посочи Сандра Хардинг (Хардинг, 2003) уште пред повеќе од дваесетина години сè уште не е надмината. Таа е сосема јасна кога потсетува дека:

Една од причините поради кои е тешко да се пронајде задоволувачки одговор на прашањата околу посебноста на феминистичкиот метод, е дека дискурсите за методот (техниките за собирање докази) и методологијата (теорија и анализа, како треба да тече истражувањето), заедно со епистемолошките теми (теми околу адекватна теорија на познание или оправдувачка стратегија) взаемно се преплетуваат, како во традиционалниот така и во феминистичкиот дискурс. Ова е комплексно тврдење, па затоа ќе ги издвоиме неговите компоненти. Меѓутоа, проблемот тука е дека „методот“ често е употребуван да реферира на сите три аспекти од истражувањето. Следствено, воопшто не е јасно, што би требало некој да бара кога се обидува да го идентификува посебниот „феминистички метод на истражување“. Овој недостиг на јасност, им дозволува на критичарите да го избегнат соочувањето со она што е

засебно во поглед на најдоброто од феминистичко социјално истражување. Исто така, со тоа е отежнато препознавањето што некој мора да го направи за да го унапреди феминистичкото истражување. (Хардинг, 2003, стр 52)

Причините за преплетувањето на темите во феминистичките анализи на методолошките проблеми со оние на епистемологијата би можеле да ги идентификуваме тргнувајќи од фактот дека и методологијата и епистемологијата се нормативни дисциплини. Централното прашање на епистемологијата, *како да се дојде до сигурно знаење*, се решава со низа нормативни одговори за тоа како треба да постапуваме во истражувањата со цел тие да резултираат со легитимно, валидно и адекватно знаење (Audi, 2003). Меѓутоа, феминистичката литература ја разгледува нормативноста, како и пред дваесетина години, во контекст на *истражувањето* како централен настан и како продукција на знаењето (Keller and Longino, 1996). По сè изгледа дека причините за конфузијата на методологијата со епистемологијата произлегува токму поради фактот што прашањата кои се покренуваат за истражувањето како концепт и како пракса, ги преплетуваат методолошките и епистемолошките теми¹. За да биде збрката во врска со феминистичката методологија и епистемологија уште поголема придонесуваат и прашањата кои се поставуваат за науката, поточно за научното знаење и методологија (Jaggar and Bordo, 1989). Низа од прашања кои можеме да ги идентификуваме како прашања на филозофијата на науката се третираат како епистемолошки или методолошки проблеми.

Текстот на Лорин Код „Дали полот на познавателот е епистемолошки значаен?“ (Code, 1981), спаѓа меѓу првите кои на експлицитен начин го покренуваат прашањето околу кое ќе се формира феминистичката епистемологија. Веќе само по две години од објавувањето на тој текст, излегуваат од печат, неколку значајни книги кои го мапираат полето на феминистичкиот интерес во епистемологијата. Книгите на Сандра Хардинг и на Мерил Хинтика „Откривајќи ја реалноста: феминистичките перспективи за епистемологијата“ (Harding and Hintikka, 1983), на Ненси Хартсок „Пари секс и моќ: кон феминистички историски материјализам“ (Hartsock, 1983) и на Алисон Џегер „Феминистичката политика и човечката природа“ (Jaggar, 1983) претставуваат почеток на феминистичкото промислување на епистемологијата. Исто така, делата на Женевиер Лојд (Lloyd, 1993), Евелин Фокс Келер (Keller and Longino, 1996) и на Сузан Бордо (Bordo, 1987) отвораат некои нови концептуални простори кои што ќе го дефинираат концептуалниот контекст на феминистичката епистемологија².

¹ Види, Losee. (1980) *Author A historical introduction to the philosophy of science*. Oxford [Eng.]:. Конфузијата околу методолошките и епистемолошките теми се директна последица од емпиризмот и логичкиот позитивизам во филозофијата на науката во 20 век.

² „Епистемолошкото“ во феминистичката епистемологија на нејзините почетоци е всушност познавателниот аспект на истражувањата, и ги надминува границите на стандардните епистемолошки анализи: психолошките аспекти се изедначени со епистемолошките.

Со цел да ги претстави имплицитните епистемолошки позиции и епистемолошките импликации на феминистичките истражувања во раните осумдесетти години во својата книга „Научното прашање во феминизмот“ (Harding, 1987) Сандра Хардинг ја поставува таксономијата на феминистичките епистемологии. Таа разликува три феминистички епистемологии и ги претставува како теорија на стојалиште, феминистички емпирицизам и феминистички постмодернизам. Иако со очигледни тешкотии во повлекувањето на границите меѓу овие епистемологии, Хардинг иницијално ја систематизира расправата за епистемолошките прашања. Меѓу другото, придонесот на оваа поделба е во тоа што со неа, во најмала рака, се дистингуираат епистемолошките од методолошките прашања. Иако многу критикувана, таксономијата го положи тестот на времето и претставува основа во сите прикази на феминистичката епистемологија³.

Ситуираност

Феминистичката критика на научната пракса, историски погледнато, претставуваше критика на андроцентризмот, сексизмот и родовата не сензибилност во науката. Оваа критика, практикувана како евалуација на предрасудите во науката е сосема компатибилна со официјалната критика на филозофијата на науката кон таканаречените не-когнитивни вредности, односно одредени својства кои иако се неизбежно присутни во истражувачкиот процес, ниту се конститутивни ниту придонесуваат во постигнувањето на валидни научни резултати. Како такви, тие го релативизираат истражувачкиот процес и го делегитимираат научното знаење.

Дел од овие не-когнитивни вредности се и родовите идентитети, кои детерминирани од социјалните релации се манифестираат во одредена социјална, когнитивна, па дури и епистемолошка перспектива. Меѓутоа, оваа одреденост, или, *Родова Ситуираност*, како централна категорија во феминистичките епистемолошки анализи, е афирмативен концепт (Haraway, 1988)⁴. Позитивниот одговор на прашањето за сигнификантноста на родовиот/половиот идентитет се состои токму во прифаќањето на тезата за ситуираноста на знаењето, односно, за ситуираноста на познавателниот субјект, на познавателниот и на истражувачкиот процес. Од друга страна, феминистичката и официјалната критика токму ситуираноста ја посочи како фактор кој не придонесува за стекнување објективно знаење, што создава одреден парадокс во ставовите за ситуираноста на знаењето.

³ Критиката на стандардната таксономија на Хардинг произлегува од фактот дека и феминистичкиот емпирицизам вклучува нормативни аспекти во својата епистемологија, што се коси со стандардните интерпретации на емпиризмот како епистемологија.

⁴ Категоријата ситуираност, отелотвореност (situated, embodiment), и оттаму, ситуирано знаење или отелотворено знаење јасно укажува на неиндивидуалистичкиот и социјалниот пристап на феминистичката епистемологија во целост. Според тоа, јасно е зошто се упатува критика на таксономијата на Хардинг.

Прашањето за значењето на ситуираноста како фактор и конституент на знаењето обично е замаглено од смислата на значајноста на ситуираноста. Од една страна значајноста на ситуираноста се согледува и проценува врз основа на тоа што таа претставува неизбежен контекст во продукцијата на знаењето, но којшто треба да се надмине поради негативните импликации, и од друга страна, проценката за значајноста на ситуираноста е препознаена и прифатена како познавателно конститутивна, односно како суштинска карактеристика на знаењето како такво. Доколку смислата на ситуираноста ја определиме како неизбежен контекст но не и есенцијален во продукцијата на знаењето, тогаш можеме да заклучиме дека феминистичката заложба за не-сексистичка наука преку елиминација на ситуираноста на научниот процес, имплицира дека таквата феминистичка критика споделува иста епистемолошка позиција со традиционалната и доминантната општа епистемологија и филозофија на науката.

Дијаметрално спротивната епистемолошка позиција која исходува од ситуираноста како централна категорија, е основната карактеристика на феминистичката епистемологија. Таа треба да ја објасни конститутивноста на ситуираноста за знаењето, да ги оправда таквите метаепистемолошки тврдења и да покаже дека тие водат кон зголемување на знаењето. Исто така, тргнувајќи од позицијата за епистемолошката ситуираност, феминистичката епистемологија треба да одговори на традиционалните прашања на епистемологијата, или да ги одреди границите и опсегот на нејзиното функционирање.

Карактерот на феминистичката епистемологија

Прашањата кои ги покренува и поставува феминистичката епистемологија, како што забележува Андерсон (Anderson, 2007) „е многу тешко, дури и невозможно да бидат врамени во контекст на традиционалната епистемологија“, со што се покренува прашањето за карактерот и статусот на феминистичката епистемологија: што е тоа што феминистичката епистемологија ја прави епистемологија? Тешкотиите во определувањето на статусот на феминистичката епистемологија, ги наоѓаме во фактот дека разни авторки различно ја интерпретираат релацијата на феминистичката епистемологија кон традиционалната или општата, генерална епистемологија.

Традиционалната анализа на знаењето, претставено во формата „*С знае дека П*“, каде што основната форма на анализа се однесува на пропозициското знаење, според Андерсон, „феминистичката епистемологија не го доведува под прашање, и не тврди дека пропозициското знаење е родово определено“ (ibid.2007). Од друга страна, традиционалната анализа на знаењето е формулирана во негативни термини, затоа што анализата на пропозициското знаење „*С знае дека П*“ претпоставува дека во принцип анализата може да открие *збир од нужни и доволни услови* за тоа, како било кој *С* ја знае вистинитоста на било која вистинита пропозиција *П*, *без разлика на идентитетот на С или неговата ситуираност*. Таквиот збир од нужни и доволни

услови, треба всушност, да претставуваат *контекстуално независни и вредносно неутрални правила* или алгоритми според кои епистемички еквивалентни субјекти на познанието треба да разликуваат мислење од знаење.

Може да се забележи тензијата во согледувањата на врските на пропозициските анализи, нужните и доволни услови и смислата на тие правила. Во традиционалната епистемологија утврдувањето на правилата кои го трансцендираат контекстот всушност значи можност за отфрлање на релативизмот, скептицизмот и агностицизмот кои се темелат на концептот на ситуираност. Од друга страна, за феминистичката епистемологија иманенцијата на контекстот е клучна во продукцијата на знаењето. Но, токму, воведувањето на контекстот во анализата на знаењето е причината што традиционалната епистемологија ја критикува или ја отфрла феминистичката епистемологија, но и обратно. Феминистичките епистемологии, иако оценети како релативистички, тие самите себе си не се оценуваат како такви.

Отфрлањето на традиционалните анализи на знаењето од страна на феминистичката епистемологија, се аргументира и поради индивидуалистичката природа на традиционалните анализи. Субјектот во традиционалната анализата, е лице кое е апстрахирано од неговиот биолошки, социјален, културен и историски идентитет. Но, од друга страна, се чини, дека критиката на индивидуализмот претставува *reductio ad absurdum* на идејата на епистемологијата како таква. Имено, доколку индивидуализмот е нераскинливо поврзан со трансцендирачките епистемички правила, и доколку идејата за неситуиран познавател е само мит, тогаш е јасно дека такви правила кои би важеле универзално се невозможни. Со тоа, не само што идејата за епистемологијата би била беспредметна туку исто така и за релативизмот, скептицизмот и агностицизмот. Ситуираноста на познавателниот субјект, создава ситуација во која не можеме принципиелно да направиме разлика помеѓу мнение и знаење⁵.

Алтернативата на ваквото сценарио, е да се испита можноста да се прави принципиелна разлика меѓу мнението и знаењето и да се почитува ситуираноста на познавателниот субјект. Во таквиот контекст, епистемичките правила не смеат да имплицираат ситуација каде што нема да биде препознаена објективноста, вистинитоста и адекватноста на ривалистичките теории, пропозиции или објаснувања. Вака претставена, во негативни термини, и со вокабулар на традиционалната епистемологија, феминистичката епистемологија се чини дека е осудена на невозможна мисија.

⁵ Во односот меѓу индивидуализмот и ситуираноста ја откриваме главната интерна тензија во феминистичката епистемологија. Нејзиниот анти индивидуалистички став, ја позиционира или во насока на квази епистемологија, или како подвид на социјалната епистемологија. (види) Grasswick and Webb (2002). "Feminist epistemology as social epistemology." *Social Epistemology* 16: 185-196.

Епистемологија на феминистичко стојалиште

Епистемологијата на феминистичкото стојалиште е инспирирана од Хегеловата анализа на односот меѓу господарот и робот, и од развивањето на таа анализа како „гледистето на пролетеријатот“ од страна на Маркс, Енгелс и Лукач. Според Хардинг, „аргументот е дека човечката активност, или „материјалниот живот“, не само што ги структурира, туку, исто така, и ги поставува границите на човечкото знаење: „тоа што го правиме го обликува и го определува она што можеме да го знаеме.“ (Хардинг, 2003, стр.177) е фундаментот на епистемологијата на феминистичкото стојалиште.

Почетоците на епистемологијата на феминистичкото стојалиште ги сретнуваме во теоријата на Ненси Хартсок (Hartsock, 2003) која застапува една посебна материјалистичка и феминистичка теорија на знаење, и споделува одредени сродности со позицијата на Дороти Смит (Smith, 1987) за таканареченото „гледисте на жената“. Според Хартсток, „половата поделба на трудот“, присутна како социјален фундамент во еден дијалектички противречен процес, создава услови за гледисте на жените за реалните социјални односи кое е недостапно за мажите. Во тој контекст, таа ја нагласува важноста од политичката активност не само од морални и политички, туку исто така и од епистемолошко-методолошки причини. Само низ борба против експлоатирачкиот систем, каква што е машката доминација, жените би ја согледале можноста од една сеопшта еманципаторска иницијатива. Но и покрај евидентните постигнувања, остануваат области од животот, какви што се поделбата на работата во домаќинството, грижата за децата, платениот труд, кои треба да се изменат. Политичките борби кои ги промениле или ги менуваат законите на општествата и државите, ги откриваат корените на патријархатот длабоко во економијата, субјективноста, општествените релации. Во тој контекст, би можеле да се запрашаме: дали феминистичката политика е дел од феминистичките истражувачки „методи“?

Анализата на Хартсок во многу аспекти се потпира на марксистичката епистемологија. Меѓутоа, и покрај длабоката преплетеност со марксизмот, теоријата на Хартсок е експлицитно критична кон имплицитните сексистички позиции во марксистичката теорија. Поскоро би можело да се каже дека теоријата на феминистичкото стојалиште е производ на идејата за дијалектичката меѓузависност на „нееднаквите“ и можните искуствени, когнитивни импликации за нивната дејствувачка позиција во сферата на социјалниот живот. Објективноста, реалноста, универзалноста како епистемолошки категории, со помош на феминистичкото стојалиште се откриваат како категории кои се длабоко проникнати со позиционираноста и интересите на човечкиот субјект, согласно родовите разлики. И покрај забелешките кон марксистичката анализа, Хартсок во марксизмот гледа моќно епистемолошко средство кое ќе ги поврзе апстрактноста на теоријата и конкретното на родовиот живот⁶.

⁶ Епистемологијата на феминистичко стојалиште, посебно верзијата на Хардинг е најмногу

Феминистички емпирицизам

Феминистичката критика на присуството на андроцентризмот и сексизмот во научното истражување претставува почетокот на феминистичката емпирицистичка епистемологија. Некогнитивните вредности во форма на предрасуди се интерполираат „во истражувањето, посебно кога тоа се наоѓа во стадиум кога научните проблеми се идентификуваат и дефинираат, но тие, исто така, може да се јават и во планот на истражувањето, во собирањето и интерпретацијата на податоците“ (Хардинг, 2003). Според феминистичките емпирицисти, сексистичките и андроцентричните влијанија може да се елиминираат само со построγο придржување на постојните методолошки норми на научното истражување (Antony, 1993). Во оваа фаза на феминистичката емпирицистичка епистемологија, епистемолошките прашања имаат методолошки одговори, па затоа во феминистичката литература оваа позиција се нарекува уште и наивна феминистичката епистемологија.

Со текот на времето феминистичкиот емпирицизам, ја инкорпорира концепцијата на ситуираноста, во своите епистемолошки анализи (Longino, 1990). Комбинирајќи ги основите на емпирицизмот и теоријата на стојалиштето, критичката анализа на феминистичката емпирицистичка епистемологија се темели на две претпоставки: дека концептуализацијата на истражувачкиот процес ги рефлектира доминантните сексистички, хомофобични и хетеронормативни стратегии и дека односното истражување има некаков удел или рефлексивност врз политичкиот статус и целите на групата која е објект на истражувањето.

Примери на таква феминистичка епистемолошка анализа можеме да пронајдеме во *концептот на биореторика* и *концептот на имплицитни верувања*. Концептот на биореториката е развиен во реторичките истражувања на науката и ги следи реторичко-прагматските ефекти што науката ги има врз општеството. Лин (Lyne, 1990) која впрочем и го поставува концептот, биореториката ја дефинира како стратегија за изнаоѓање и организација на дискурсот на биологијата на тој начин што дискурсот проникнува во социјалниот, политичкиот и моралниот живот, поддржувајќи одредено убедување. Концептот „имплицитни верувања“ развиен од Лонцино (Longino, 1990) обезбедува соодветни средства во идентификацијата на аргументативните елементи на дискурсот кој од научното „е“ обезбедува „треба“ во јавната политика. Од нејзините анализи на научните истражувања во биологијата, таа заклучува дека одредени научни сознанија се интерпретираат како погрешни доколку не се согласуваат со тековните верувања во дадени културно-цивилизациски контексти. Според Лонцино, имплицитните верувања ги одредуваат научните претпоставки и ги детерминираат правците и интерпретациите на научните истражувања.

Иако името на овој вид феминистичката епистемологија сугерира дека во нејзината основа е емпирицистичката епистемологија, сепак поскоро би можеле

да ја определиме како пост-емпирицизам. Најчесто, разработувана од феминистки школувани во духот на аналитичката филозофија и филозофија на науката, темите во феминистичката емпирицистичка епистемологија кои го определуваат нејзиниот дискурс се идентификувани во аналитички дух, па затоа често се одбивани од феминистките/феминистите кои ја протежираат континенталната филозофија⁷.

Феминистички епистемолошки постмодернизам

Иако се чини дека феминистичката емпирицистичка епистемологија и епистемологијата на феминистичкото стојалиште се дивергентни, и дека имаат несомерливи импликации за разбирањето на знаењето, тие сепак имаат заеднички карактеристики. За оваа заедничка одлика Хардинг ќе истакне дека:

И емпирицистите и теоретичарите на стојалиштето, настојуваа да засноваат објаснувања за социјалниот свет кои би биле помалку еднострани и искривени отколку оние што преовладуваат. Во таа смисла, тие се обидуваат да произведат феминистичка наука – таква, која подобро ќе го одразува светот околу нас, отколку нецелосните и искривени објаснувања на традиционалната социјална наука. Оваа наука не би требало да заменува една родова лојалност со друга, туку, наместо тоа, да ја унапредува објективноста на науката. (Хардинг, 2003, стр.181)

Феминистичкиот епистемолошки постмодернизам претставува реакција на ваквиот проект на феминизмот во поглед на епистемологијата, методологијата и филозофијата на науката (Allen and Baber, 1992). Доколку епистемолошкиот феминистички проект се заснова на принципите на објективноста, универзалноста и вистината тој е подеднакво неуспешен проект како што се и другите проекти на Модерната. Имплицитниот есенцијализам, како во поглед на познавателниот субјект, така и во поглед на релацијата субјект-објект, метафизиката на дуализмот ум/тело и репрезентативната теорија на знаењето, според феминистичкиот епистемолошки постмодернизам, ја обликуваат феминистичката епистемологија. Идејата за една објективна или помалку искривена слика за светот, е само уште еден мит на епистемолошкиот модернизам⁸.

Аргументите во критиката на феминистичкиот епистемолошки постмодернизам насочен кон феминистичката епистемологија не претставуваат заокружена целина ниту можат со сигурност да се лоцираат изворите на

⁷ Како и за други теми така и за епистемолошките прашања, дихотомијата аналитичка/континентална традиција има одредена улога. Да се појасни Феминистичкиот емпирицизам се препознава како дел од аналитичкиот феминизам.

⁸ Не постои унифицирана доктрина на феминистичкиот постмодернизам, вклучително и на феминистичката постмодерна епистемологија. Во главно, феминистичката постмодерна епистемологија се темели на критиките на категориите универзалност, објективност, мета нарации.

нивната аргументација. Иако некои авторки ја претставуваат позицијата на Дона Харавеј (Haraway, 1988), примарно како извор на феминистичкиот епистемолошки постмодернизам, треба да забележиме дека кога Хардинг ја прави таксономијата на феминистичката епистемологија таа воопшто не ја споменува Харавеј. Според, вокабуларот на Хардинг, употребувајќи ја синтагмата „големата приказна“ и спомнувањето на Ричард Рорти (Rorty, 1979), таа пред вид ги има постструктуралистичките и прагматистичките епистемологии како основа за феминистичкиот епистемолошки постмодернизам. Тоа значи дека постмодернистичката критика на епистемологијата во феминизмот не произлегува иманентно од контекстот на феминизмот како теорија и пракса, туку модифицирајќи ги тековните и доминантните критики на модернизмот ги користи во деконструктивните епистемолошки потези.

Па сепак, ситуираните знаења, како единствени епистемички точки, се она што е заедничко со критикуваните епистемологии. Како што споменува Харавеј, не постои „поглед ни од каде“ алудирајќи на претпоставената епистемичка позиција на традиционална епистемологија која ја трансцендира ситуираноста на епистемичкиот субјект. Плурализмот на епистемичките позиции е целосно објективен концепт што треба да го испитаат и применат феминистичките епистемологии, тврди таа, поставувајќи ја загатката на знаењето и науката во лавиринтите на духот на постмодерното време.

Опсег и ограничувања на феминистичката епистемологија

Дали феминистичката епистемологија има опсег на дејствување и граници на важење? Како е возможно едно социјално и политичко движење како што е феминизмот, легитимно да понуди епистемолошки теории и анализа без да се обврзе на одредени онтолошки, епистемолошки и етички категории?⁹ И, на крајот на краиштата, дали само жените и феминистките/феминистите можат да се занимаваат со прашањата што таа ги покренува?!

Овие прашања немаат реторичко важење, туку во целост го опишуваат она што е суштинско за проектот на феминистичката епистемологија. На пример, суштинско е прашањето за тоа дали е легитимна анализата од одредена феминистичка перспектива која треба да резултира со одредени епистемички, методолошки и етички вредности кои имаат политички импликации. Се разбира, многу од оправдувачките стратегии во поглед на епистемичките капацитети и рационалноста се андроцентрични, но дали тоа значи дека филозофскиот проект на општата епистемологија е исто така дел од маскулизмот во филозофијата.

⁹ Еден од главните приговори кон феминистичката епистемологија се однесува токму на политичкиот интерес во феминистичката епистемологија, но не и кон политичкото прашање кое таа епистемологија го покренува.

Познатиот епистемолог Пол Богосјан на следниов начин ја опишува својата оценка за поврзаноста на општата епистемологија и главните забелешки на феминистичката епистемологија:

Значи, што тврди класичната епистемологија за релацијата меѓу знаењето и локалните политички и социјални контексти во кои тоа е создадено? Дали таа одрекува дека знаењето е често произведено колективно, од членовите на социјалната група? Не. Дали таа одрекува дека научниците имаат политички и социјални вредности и дека овие вредности можат да влијаат на она што тие го веруваат? Не. Дали класичната епистемологија има увид за тоа колку често во текот на историјата верувањата биле оформени од политичките и социјалните согледби како спротивставени на други видови стојалишта? Не, тоа е прашање за историчарите на науката и знаењето а не за филозофите. Она што класичната епистемологија го одрекува е нешто нормативно а не дескриптивно: таа одрекува дека политичките или социјалните вредности на групата или личностите можат легитимно или коректно да бидат вклучени при одлучувањето што да се верува. Ако тезата за ситуираност треба да вклучи нешто што е од важност класичната епистемологија тогаш тоа треба да биде ова. (Boghossian, 2002)

Прашањето за политичкото на феминистичката епистемологија можеме да го опишеме така што ќе ја направиме видлива реторичката стратегија на поврзувањето на феминистичките политички цели во даден историски и културен контекст, со легитимните епистемолошки категории, и начинот на кој тие категории стануваат средство за постигнување на политичките цели¹⁰. Пример за таква стратегија е поистоветувањето на феминистичкото стојалиште со стојалиштето здобиено врз основа на искуството на жените во епистемологијата на феминистичкото стојалиште¹¹. Може да се замисли одредена низа од епистемолошко-методолошки вредности кои ги одразуваат политичките цели на феминизмот и за кои се инсистира да бидат дел од практиките на истражувањата. Меѓутоа, тоа што нив ги легитимира или епистемолошки ги оправдува, се разбира, не можат да бидат политичките цели на феминизмот, туку оправданието мора да биде во основа многу пофундаментално. Во епистемологијата на феминистичкото стојалиште, искуството на жените ја има улогата на втемелувач и оправдание за заснованоста и потребата од феминистичките истражувачки вредности, а со тоа и оправдание на феминистичките цели. Во тој контекст, заради привилегираноста на искуството на жените се чини дека феминистичките вредности сами од себе се пројавуваат како импликација на искуството на жените. За парадоксот да биде уште поголем, Хардинг, на пример, дозволува машки истражувачи, но тие би требало да ги споделуваат

¹⁰ Поврзаноста на феминистичките цели и критиката на основните категории на епистемологијата е, како што веќе спомнавме, *Reductio ad absurdum* на идејата за епистемологијата како филозофска дисциплина.

¹¹ Поистоветувањето на женското искуство со феминистичките вредности ги прави мажите политички неприфатливи за феминистичкото движење. Радикалната теза би била дека мажите не можат да бидат феминистички истражувачи.

феминистичките вредности за да бидат успешни во своите истражувачки намери; но сепак, никако не е јасно како тие како мажи можат да го почитуваат принципот на *лоцирање на истражувачот во истиот критички простор како и предметна содржина* доколку за предметна содржина и како извор на истражувачкото прашање е одредено искуство на жените кон кое тие немаат пристап. Или, би имале пристап само доколку искуството на феминистите е исто што и искуството на жените.

Оваа анализа може да изгледа како сексистичка и антифеминистичка, што не е случај. Сосема е возможно идејата за една феминистичка епистемологија да се јави не во контекст на феминизмот како политичко движење и теорија туку во контекст на регуларните анализи на епистемолошките проекти. Од идејата за ситуираноста на знаењето, која е сосема регуларна позиција во главните текови на епистемологијата, има само мал чекор до тоа таа идеја да се поврзе со идејата на ситуираноста на искуството на жените како извор на посебна епистемичка ситуација. Она што е различно од феминистичкиот контекст е отсуството на одредена политичка мотивираност и политички притисок. Можеби, таквите класични епистемолози би се придружиле на феминистичката агенда, но никогаш нема да ја поврзат ситуираноста како оправдување на феминистичките цели. Реториката на лажната дилема дека „како може политизирано истражување да ја зголеми објективноста на проучувањето“ наспроти „потрагата по научно знаење за кое се претпоставува дека треба да биде вредносно-неутрално, објективно, непристрасно, безинтересно,... заштитено од политички интереси, цели, и желби.“ (Хардинг, 2003, стр.160) е всушност она што треба се избегне и во едниот и во другиот случај: феминизмот треба да го превладеа својот иритирачки и агресивен настап за да биде сфатен сериозно, а *mainstream* епистемологијата да се обиде да ги признае новите и продуктивни анализи на феминистичката епистемологија¹².

Време е феминистичките постмодернисти а и другите да престанат со игратана заплашување, заведување и иронија затоа што детските болести на постмодернизмот веќе се прележани. Кој уште верува во постмодерните големи нарации дека сè, буквално сè, е прашање на релациите на моќ, па дури и знаењето во целост? Како и да е, веќе се појавуваат знаци на зрелост помеѓу феминистичките епистемолози кои ја преземаат одговорноста да ги постават границите на своите анализи и да ја исцртаат географијата на епистемолошките домени. Хелен Лонцино (Longino, 1990; 1997; 1999; 2002; 2002) протагонистка на таканаречениот епистемолошки контекстуализам кој припаѓа на емпирицистичката струја, феминистичката епистемологија ја одредува како локална епистемологија. Доменот на локалните епистемологии се гради на тој начин што регулативните епистемолошки стандарди имаат важење само во однос на заедницата која споделува одредена дискурзивна матрица. Второ, онтолошките обврски на теоријата се однесуваат само на одреден аспект на појавата и феноменот кој се испитува. И трето, епистемолошките стандарди

¹² Отфрлањето на можноста, водечката епистемологија да придонесе во развитокот на феминистичката епистемологија е централната заблуда на радикалната политизација на феминистичката епистемологија.

сами по себе не претендираат ниту да бидат универзални ниту супериорни во однос на други епистемолошки стандарди. Според Лонцино, општата или филозофската епистемологија не може, ниту треба да се отфрли. Општата епистемологија треба да го прави тоа што и отсекогаш го правела: да ја одредува смислата и принципите на основните епистемолошки категории како што се разликите меѓу знаењето и мнението, рационалноста, епистемолошкото оправдание

Литература

- Allen and Baber (1992). "Ethical and epistemological tensions in applying a postmodern perspective to feminist research." *Psychology of Women Quarterly* **16**(1): 1-15.
- Anderson. (2007). "Feminist Epistemology and Philosophy of Science." посетено на интернет страницата <http://plato.stanford.edu/entries/feminism-epistemology/>.
- Antony (1993). "Quine as Feminist: The Radical Import of Naturalized Epistemology." *A mind of one's own: Feminist essays on reason and objectivity*: 185-225.
- Audi. (2003) *Epistemology : a contemporary introduction to the theory of knowledge*. New York: Routledge.
- Boghossian (2002) "*Constructivist and Relativist Conceptions of Knowledge in Contemporary (Anti-) Epistemology: A Reply to Barbara Herrnstein Smith*." *The South Atlantic Quarterly* **Volume 101**
- Bordo. (1987) *The Flight to Objectivity: Essays on Cartesianism and Culture*. State University of New York Press.
- Code (1981). "IS THE SEX OF THE KNOWER EPISTEMOLOGICALLY SIGNIFICANT?" *Metaphilosophy* **12**(3-4): 267-276.
- Grasswick and Webb (2002). "Feminist epistemology as social epistemology." *Social Epistemology* **16**: 185-196.
- Haraway (1988). "Situated knowledges: the science question in feminism and the privilege of partial perspective." *Feminist studies* **14**(3): 575-599.
- Harding. (1986) *The science question in feminism*. Ithaca: Cornell University Press.
- Harding. (1987) *Feminism and methodology : social science issues*. Bloomington, Milton Keynes [Buckinghamshire]: Indiana University Press; Open University Press.
- Harding and Hintikka. (1983) *Discovering reality : feminist perspectives on epistemology, metaphysics, methodology, and philosophy of science*. Dordrecht, Holland ; Boston Hingham, MA: D. Reidel ; Sold and distributed in the USA and Canada by Kluwer Boston.
- Hartsock. (1983) *Money, Sex, and Power: Toward a Feminist Historical Materialism*. Addison Wesley Longman.
- Hartsock (2003). "The Feminist Standpoint: Developing the Ground for a Specifically Feminist Historical Materialism." *Synthese library*.(161): 283-310.
- Jaggar. (1983) *Feminist Politics and Human Nature*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Jaggar and Bordo. (1989) *Gender/Body/Knowledge: Feminist Reconstructions of Being and Knowing*. Rutgers University Press.
- Keller and Longino. (1996) *Feminism and science*. Oxford; New York: Oxford University Press.
- Lloyd. (1993) *The Man of Reason: Male and Female in Western Philosophy*. Routledge.
- Longino. (1990) *Science as Social Knowledge: Values and Objectivity in Scientific Inquiry*. Princeton University Press.
- Longino (1997). *Feminist Epistemology as a Local Epistemology*: Helen E. Longino, Blackwell Synergy.
- Longino (1999). "Feminist epistemology". во: (Yp). *Feminist epistemology*. str.327-353.

- Longino. (2002) *The fate of knowledge*. Princeton University Press.
- Longino (2002). "Reply to Philip Kitcher." *Philosophy of Science* 69(4): 573-577.
- Losee. (1980) *Author A historical introduction to the philosophy of science*. Oxford [Eng.]:.
- Lyne (1990). "Bio-rhetorics: Moralizing the life sciences." *The rhetorical turn: Invention and persuasion in the conduct of inquiry*: 35–57.
- Pinnick, Koertge, et al. (2003) *Scrutinizing Feminist Epistemology: An Examination of Gender in Science*. Rutgers University Press.
- Rorty. (1979) *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton University Press.
- Smith. (1987) *The Everyday World as Problematic: A Feminist Sociology*. University of Toronto Press.
- Хардинг (2003). "Има ли феминистички метод?". во: Колозова, К., (Ур). *Има ли феминистички метод?* Скопје: Евро-Балкан прес.

Bobi BADAREVSKI

IS FEMINIST EPISTEMOLOGY SOCIAL EPISTEMOLOGY?

Summary:

This paper presents the tensions between the political intentions of feminism and the need for constituting a feminist epistemology through which would endorse the merits of feminist knowledge. Possible solution to this issue is Helen Longino's concept of local epistemology.

Keywords: FEMINISM, FEMINIST EPISTEMOLOGY, LOCAL EPISTEMOLOGY, SITUATEDNESS